

Digital tilgang i bibliotek

Bakgrunn

Kulturministeren og øvrig politisk ledelse har ved flere anledninger signalisert at bibliotekstrategien skal revideres. I skrivende stund er det ikke gitt et formelt oppdrag til departementet om å starte arbeidet med revideringen. Statssekretær Odin Adelsten Aunan Bohmann uttalte under Bibliotekmøtet i mars at en av de sakene det burde arbeides med var «digital tilgang».

I nasjonal bibliotekstrategi 2020 – 2023 er digital tilgang et av hovedpunktene i kapittel 6 Infrastruktur. Dette notatet inneholder et sammendrag av det som står i strategien om digital tilgang og en gjennomgang av hvordan dette har vært jobbet med fra Nasjonalbibliotekets og andre statlige instanser i strategiperioden fram til nå. Notatet danner bakgrunn for diskusjonen om hvordan vi skal jobbe med og prioritere arbeidet med digitalt innhold i en revidert strategi.

Bibliotekstrategien kapittel 6.2 digitalt innhold (utdrag)

Som en del av utviklingen av den digitale infrastrukturen for bibliotekene skal Nasjonalbiblioteket bidra til å skape en digital grunnstamme for norske bibliotek. Dette skjer gjennom digitalisering av egen samling og gjennom arbeid for tilgjengeliggjøring, rettighetsklarering og deling av digitale ressurser på nasjonalt nivå. Nettbiblioteket på nb.no er Nasjonalbibliotekets redskap for tilgjengeliggjøring, og det danner også basis for tilgangen til pliktavlevert materiale for forskning og dokumentasjonsformål i bibliotek.

I forrige strategiperiode skulle Nasjonalbiblioteket anbefale en modell for innkjøp av e-bøker og har i ettertid også fått i oppdrag å anbefale en tilsvarende modell for digitale lydbøker. Det foreligger nå både en modell for innkjøp av e-bøker og digitale lydbøker. Siden disse modellene har vært i bruk i en relativt kort periode, vil det ikke bli gjort endringer i modellene i den nærmeste fremtid, men Nasjonalbiblioteket vil i strategiperioden 2020–2023 foreta en evaluering av nåværende modell for e-bøker.

Fylkesbibliotekene har innkjøpskonsortier for e-bøker og avistjenester til folke- og skolebibliotek. Sammen med digitalt materiale fra Nasjonalbiblioteket og Norsk kulturråd utgjør dette hoveddelen av det som bibliotekene kan tilby brukerne av digitalt materiale. Nasjonalbiblioteket vil kartlegge hva som er tilgjengelig i folkebibliotekene gjennom blant annet nb.no, Kulturrådets innkjøpsordning, modell for innkjøp av e-bøker og lydbøker, NLBs materiale, og gjøre en analyse av behovet ut over dette. Dersom det avdekkes slike behov, skal Nasjonalbiblioteket vurdere å ta en koordinerende rolle for å bidra til å dekke dette behovet.

Nasjonalbiblioteket skal i hele strategiperioden øke omfanget av digitalt materiale som bibliotekene har tilgang til. Avistjenesten skal utvides. Nasjonalbibliotekets tjeneste nb.no skal styrkes med kringkasting og musikk. Nasjonalbiblioteket vil kontinuerlig søke å sikre rettigheter for bruk av mest mulig av materialet hjemme eller i bibliotek.

Unit har rollen som nasjonal aktør for innkjøp av digitalt materiale innenfor høyere utdanning og forskning. Dette gjelder hovedsakelig utenlandske tidsskriftpakker beregnet på forskning og høyere utdanning. Noe av dette materialet tilbys også til folkebibliotekene.

...

NLB produserer og låner ut lydbøker og bøker i punktskrift til alle som trenger det, og er Norges største lydbokprodusent med en årlig produksjon på over 1 000 titler. I boksamlingen finnes tusenvis av lydbøker i alle sjangre, til barn, ungdom og voksne. Lånerne kan ha dysleksi, synsvansker eller

andre leseutfordringer, for eksempel ADHD. For å øke den allmenne kunnskapen om NLBs tilbud, vil Nasjonalbiblioteket stimulere folkebibliotekene til aktivt å formidle informasjon om NLB og veilede brukere som har rett til å benytte seg av deres tilbud.

Hva er gjort?

Digitalisering av innhold, rettighetsavklaring/nettbiblioteket:

Bøker: 601 948 bøker er digitalisert. Kontakt mot Kopinor i 2019 for å utvide Bokhylla-avtalen, dette har så langt ikke gitt resultat.

Aviser: 3 894 207 aviser er digitalisert. Ved utgangen av 2021 var omlag 69% av alle aviser som er utgitt i Norge noen gang digitalisert. Til avisene finnes ulike nivå på tilganger disse er beskrevet her: <https://bibliotekutvikling.no/lan-fra-nasjonalbiblioteket/tilgang-til-aviser-fra-nasjonalbiblioteket/>

Tidsskrifter/periodika: 93 969 tidsskrift er digitalisert. Tidsskrifttilgangen er regulert av Bokhylla-avtalen.

Musikk: 29 950 78-plater. Etter avtale med Tono har Nasjonalbiblioteket digitalisert og gjort fritt tilgjengelig musikk utgitt på norske 78-plater fram til 1960.

I tillegg gir nettbiblioteket tilgang til et utvalg av: Bilder, Kart, Brev og manuskripter, Noter, Musikkmanuskripter og Plakater.

Digital tilgang til pliktavlevert materiale:

Forskrift til åndsverkloven gir en digital tilgang til pliktavlevert materiale for forsknings- og dokumentasjonsformål. Det finnes derfor to måter å få tilgang til digitalt pliktavlevert materiale på Nettbiblioteket på nb.no:

Tilgang til bruk fra alle norske bibliotek. Gjelder også for studenter med mulighet for Feidepålogging

Tilgang for vitenskapelige ansatte i UH-sektoren

Høsten 2019 ble det satt i gang en prøveordning med å gi digital tilgang til pliktavlevert materiale. Prøveordningen ble avbrutt våren 2020 da det ble åpnet for generell tilgang til «alt» digitalisert materiale gjennom en avtale mellom NB og rettighetshaverne. Den generelle tilgangen ble avsluttet sommeren 2020. Prøveordningen ble gjenopptatt nyåret 2021 og gikk gjennom hele året. En rapport som oppsummerte prøveperioden ble lagt fram i et møte med opphavsorganisasjonene 18.februar 2022. Prøveprosjektet er forlenget med et år.

Fra 2022 er nytt materiale i form av forlagslitteratur, aviser og periodika avlevert digitalt. Dette gjør at tjenesten nå inneholder også det nyeste materialet.

Det er i hele perioden fra 2019 arbeidet systematisk for å gjøre tjenesten kjent i bibliotekene.

E-bøker/digitale lydbøker:

I mars 2020 la kulturministeren og nasjonalbiblioteket fram en koronakrisepakke for folkebibliotekene. Denne inneholdt bl.a. 20 millioner kroner til innkjøp av e-bøker og digitale lydbøker.

I 2021 ble innkjøpsordningene for litteratur justert. Norsk kulturråd administrerer åtte innkjøpsordninger for litteratur. I syv av disse ordningen inngår innkjøp av e-bøker til bibliotekene. Den automatiske innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for voksne, og den selektive

innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur: 150 e-bøker.

Den automatiske innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge, og den selektive innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur for barn og unge: 70 e-bøker.

Ny norsk sakprosa for voksne Endringer fra og med utgivelser fra 2022: 150 e-bøker.

Ny norsk sakprosa for barn og unge: 70 e-bøker.

Oversatt skjønnlitteratur og sakprosa: 40 e-bøker.

I juni 2021 endret Nasjonalbiblioteket den anbefalte modellen for utlån av digitale lydbøker. Utlån av lydbøker defineres som at når en bok har blitt lyttet til av en låner minst 10 % av total spilletid. Endringen ble gjort i samråd med Forleggerforeningen.

I november 2021 fikk konsulentfirmaet Rambøll i oppdrag å gjennomføre en evaluering av de eksisterende utlånsmodellene for e-bøker og digitale lydbøker i folkebibliotek.

Evalueringen viser at både folkebibliotekene og fylkesbibliotekene mener at modellene for innkjøp av e-medier har forbedringspotensial. Det kommer også fram at modellen for e-lydbøker fungerer mindre godt enn modellen for e-bøker. Det er særlig tre hovedpunkter som går igjen når modellene kritiseres.

Kompleksitet – Både ved at det er to forskjellige modeller for de to forskjellige produktene, E-bøker og e-lydbøker, og at modellene har to komponenter – lisensdel og klikkdel. Dette skaper uforutsigbarhet for bibliotekene og lånerne, og bibliotekene sier de bruker mye ressurser på å forstå og navigere i modellene.

Utvalg/tilgjengelighet – For begge medier, men særlig for e-lydbøker, er etterspørselen vesentlig større enn tilbudet, og bibliotekene ønsker å tilby både flere titler og flere eksemplarer til sine lånere enn det de kan i dag.

Pris – For begge medier, men særlig for e-lydbøker, påpeker bibliotekene at de mener at kostnaden er for høy og at de opplever at modellen gir lite verdi for pengene.

Nlb-materiale:

Strategien slår fast: For å øke den allmenne kunnskapen om NLBs tilbud, vil Nasjonalbiblioteket stimulere folkebibliotekene til aktivt å formidle informasjon om NLB og veilede brukere som har rett til å benytte seg av deres tilbud.

I forbindelse med utlysning av prosjektmidler til aktiv formidling fra 2021 ble følgende kriterium lagt inn i utlysningsteksten: - å utvikle folkebibliotekenes formidling av tilbud om litteratur til alle uavhengig av funksjonsnivå.

Høsten 2020 samarbeidet NB og NLB om en kampanje for å gjøre NLBs tjenester kjent rettet mot folkebibliotek.

Høsten 2021 ble NLBs tilbud presentert på Nyhusseminaret om aktiv formidling.

I evalueringen av utlånsmodellene for e-bøker som kom i januar 2022 svarer to av tre folkebibliotek at de jobber for å gjøre NLB sitt tilbud kjent.

NFI – dataspill:

Infrastrukturkapittelet inneholder følgende tiltak: -Norsk filminstitutt skal evaluere og videreutvikle innkjøpsordningen for dataspill.

Høsten 2020 arrangerte Nasjonalbiblioteket i samarbeid med NFI, Norsk bibliotekforenings spillutvalg og den frivillige organisasjonen Bibliogames, seminaret Spillformidling nå!

Nasjonalbiblioteket har i samarbeid med Bibliogames, Bergen offentlige bibliotek, Gjøvik bibliotek- og kulturhus, Trondheim folkebibliotek, og Horten folkebibliotek, utviklet et nettkurs i spillformidling.

Norsk filminstitutt (NFI) lanserte i 2021 to nye tilskuddsordninger for formidling av spill. Den ene av ordningene er spesielt opprettet for å øke kompetanse om spill i bibliotek og er for prosjekter som kombinerer kurs for bibliotekansatte med publikumsarrangementer. Noen bibliotek har også fått støtte til større arrangementer under den andre ordningen. Fire søkere fikk innvilget totalt 517.500 kroner til kurs- og arrangementsprosjekter på bibliotek i Viken, Innlandet, Vestland og Nordland. Elleve arrangører fikk 703.500 kroner i tilskudd til spillformidlingstiltak rundt omkring i landet.

Verdensbiblioteket:

Verdensbiblioteket er en digital tjeneste og er en del av bibliotekene i Norge og Sverige. Verdensbiblioteket inneholder e-bøker og lydbøker på andre språk enn norsk. Verdensbiblioteket drives av Nasjonalbiblioteket i samarbeid med biblioteket i Malmö. Verdensbiblioteket er finansiert av Nasjonalbiblioteket, og av Kungliga biblioteket og Kulturrådet i Sverige.

Prosjekt Digin:

Våren 2021 mottok Vestfold og Telemark fylkesbibliotek kroner 950.000 fra Nasjonalbiblioteket til et forprosjekt for å se på muligheten for en nasjonal samdriftsløsning av digitale innholdstjenester i norske folkebibliotek. I tildelingsbrevet satt krav til at prosjektet først skulle finne frem til en økonomisk forsvarlig modell, før arbeidet kunne videreføres til realisering av en nasjonal drift og anskaffelse.

Rapporten fra prosjektet ble lagt fram i desember 2021 og skisserte opp en mulig modell. Der konklusjonen er at ved å bruke eksisterende midler og ressurser ved fylkesbibliotekene vil en administrasjon av et nasjonalt konsortium kunne bli godt ivaretatt. Kostanden kan også holdes til et minimum ved å bruke og videreutvikle verktøy som ConsortiaManager og BibStat. Dersom finansieringen av innhold i størst mulig grad kommer fra folkebibliotekenes egne budsjett, tror vi på styrket eierskap til innholdet som distribueres.

Prosjektet videreføres med tanke på realisering i 2022.

Prosjekt Open Science Toolbox:

Prosjektet Open Science Toolbox ble finansiert av Nasjonalbiblioteket med 800 000kr. og var et samarbeid mellom bibliotekene ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Universitetet i Stavanger (UiS) og Høgskolen i Innlandet (INN). Hovedmålsettingen for prosjektet var å bidra til å bygge opp tjenestetilbud for Åpen vitenskap (Open Science) ved forskningsbibliotek i Norge.

Daværende Unit overtok nettstedet Open Science Toolbox i januar 2021, og innhold derfra, særlig forskningsdata samt tips og forslag til utvikling av tjenester for åpen forskning ved fag- og forskningsbibliotek, er integrert på nettsidene. Nettstedet openscience.no ble lansert 1. juli 2021.